

ПОТЕНЦІЙНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ АСЕАН ВІД УЧАСТІ У ТРАНСТИХООКЕАНСЬКОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

POTENTIAL IMPLICATIONS OF PARTICIPATION IN THE TRANS-PACIFIC PARTNERSHIP FOR ASEAN

Харун О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Хмельницький національний університет

Керницька Н.О.

магістр,
Хмельницький національний університет

У статті розглянуто проблему потенційних наслідків для країн-учасниць АСЕАН від участі в Транстихоокеанському співробітництві. Виокремлено ключові переваги від участі в Угоді для В'єтнаму, Сінгапуру, Малайзії. З'ясовано особливості участі КНР у цій Угоді. Проаналізовано наслідки відмови США від угоди для подальшого розвитку ТТП.

Ключові слова: АСЕАН, Транстихоокеанське партнерство (ТТП), митні тарифи, експорт, імпорт, потенційні наслідки, співробітництво.

В статье рассмотрена проблема потенциальных последствий для стран-участниц АСЕАН от участия в Транстихоокеанском сотрудничестве. Выделены ключевые преимущества от участия в Соглашении для Вьетнама, Сингапура, Малайзии. Выявлены особенности участия КНР в этом Соглашении. Проанализированы последствия отказа США от сделки для дальнейшего развития ТТП.

Ключевые слова: АСЕАН, Транстихоокеанське співробітництво, (ТТС), таможенні тарифи, експорт, імпорт, потенціальні наслідки, співробітництво.

The article deals with the problem of potential consequences for participating countries of ASEAN from Trans-Pacific Partnership (TPP). It is considered the key benefits of participating in the Agreement for Vietnam, Singapore, and Malaysia. It is revealed the peculiarities of the participation of the People's Republic of China in this Agreement. It is given the analysis of the study of Professor Plamer in the consideration of this problem. It is analyzed the consequences of US refusal to conclude an agreement for the further development of the TPP.

Keywords: ASEAN, Trans-Pacific Partnership (TPP), China, customs tariffs, export, import, cooperation.

Постановка проблеми. Країни АСЕАН мають стратегічне розташування на шляху з Індійського океану в Тихий, знаходячись на перехресті, що з'єднує Тихоокеанський басейн із Близьким Сходом, Африкою і Європою. АСЕАН – міждержавне об'єднання, роль якого в світовій економіці вже протягом багатьох років невіддільно зростає. Майже за п'ять десятиліть своєї діяльності АСЕАН накопичило чимало досвіду у виробленні колективних підходів до вирішення нагальних проблем регіону, створило широку збалансовану систему діалогових партнерств із провідними країнами світу, включаючи США, Китай, Японію, Індію, Австралію, ЄС, Російську Федерацію [1, с. 129].

Транстихоокеанське партнерство (ТТП) є однією з найпопулярніших для обговорення тем в економічних колах. Є величезна кількість різноманітних припущень і оцінок наслідків під-

писання Угоди про ТТП, проте всі сходяться на тому, що ця подія якщо і не переверне світову економіку з ніг на голову, то, безумовно, справить на неї величезний вплив [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграційні процеси в Південно-Східній Азії та їх вплив на розвиток регіону вивчається як українськими, так і зарубіжними вченими, такими як Б.Н. Лаврентьєв, який у своїх працях розглядає причини значного припливу іноземних інвестицій в країни регіону; індонезійський економіст Г. Соесастро, який досліджує економічну співпрацю АСЕАН з Японією, КНР та Республікою Корея; професор М. Пламмер, який досліджує потенційний вплив підписання Угоди про Транстихоокеанське партнерство на розвиток країн-членів АСЕАН; професор А.С. Філіпенко, який дає характеристику економік країн ПСА. Проте залишилося чимало недосліджених питань, що стосу-

ються тенденції розвитку країн регіону, перспективи подальшого співробітництва країн у межах АСЕАН та їх позицій у контексті сучасних інтеграційних процесів у Тихоокеанському регіоні.

Метою статті є виявлення потенційних наслідків для країн-учасниць АСЕАН від участі в Транстихоокеанському співробітництві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переговори щодо створення ТТП розпочалися на хвилі того, що розвиток торговельних відносин у межах СОР відбувався надзвичайно повільними темпами. Пройшло понад 10 років, а Доський раунд переговорів СОР так і не привів до відчутних результатів у лібералізації торгівлі. Оскільки натепер членами організації є 162 країни, дуже важко дійти консенсусу в переговорах. Кожен учасник СОР намагається відстоювати свої власні інтереси, що приводить до практично відсутніх кроків на шляху лібералізації торгівлі [3].

Перехід від глобальних переговорів до регіональної інтеграції викликаний серйозними політичними та економічними чинниками. Світова економіка стає багатополлярною, міжнародні зв'язки стають все більш складними та охоплюють більшу кількість держав, а минулі угоди і так привели до серйозного зниження тарифних і нетарифних торговельних бар'єрів, тому зараз країни все з меншим бажанням усувають перешкоди на шляху міжнародної торгівлі.

Подальша лібералізація міжнародної торгівлі вимагає поступових кроків серед груп близьких партнерів або в межах вузького кола питань для того, щоб полегшити хід переговорів, максимально зменшити затрати, пов'язані зі зниженням торговельних бар'єрів (які залежать від швидкості лібералізації), а також пом'якшити політичний супротив. Ці фактори пояснюють перехід до двосторонніх та регіональних переговорів [4, с. 5].

Що ж все-таки робить особливим ТТП? По-перше, це масштаб. Натепер підписантами Угоди є 11 країн, серед яких такі монстри світової економіки, як Канада, Японія та Сінгапур. Ще 6 держав зацікавлені в участі в переговорному процесі, і в перспективі можна очікувати зростання числа зацікавлених сторін. По-друге, створення ТТП може стати першим кроком на шляху до прогнозованого об'єднання менших ЗВТ (наприклад, у нову угоду входять дві країни НАФТА – Канада та Мексика, а також значна кількість країн АСЕАН). По-третє, свою роль відіграє і потенційне геополітичне значення партнерства. І хоча Дональд Трамп вже через декілька днів після вступу на посаду президента США вирішив вийти з переговорного процесу про створення Транстихоокеанського партнерства, та міністри торгівлі 11 країн-учасниць Транстихоокеанського партнерства пообіцяли відродити угоду і продовжити її роботу без США на зустрічі, що відбулася 22 травня 2017 р. в Ханой [5].

Формування ТТП кардинально змінить політичний та економічний ландшафт Азійсько-Тихоокеанського регіону. Підписання такого роду угоди сприятиме досягненню відразу чотирьох цілей. По-перше, ТТП створить приклад сучасного всеохоплюючого інтеграційного об'єднання – альтернативу переговорам на глобальному рівні. ТТП покриватиме такі області та галузі, які досі навіть не обговорювалися в межах СОР або були безрезультатними (наприклад, лібералізація сфери послуг, інвестицій, гармонізація законодавств країн-членів положень щодо конкурентної політики тощо). Ці питання вважаються ключовими для наступної хвилі глобальної економічної інтеграції.

По-друге, поглиблення економічної інтеграції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні сприятиме також політичному зближенню країн та згладжуватиме конфліктні ситуації, особливо це стосується територіальних суперечок.

По-третє, ТТП забезпечить модель консолідації попередніх торговельних угод (натепер існує 14 двосторонніх та регіональних угод між країнами-підписантами Угоди про ТТП) [4, с. 6].

Важливою датою в історії ТТП став лютий 2016 р. – саме в цей день було підписано Угоду про Транстихоокеанське стратегічне економічне співробітництво між 11 країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Йдеться про повну ліквідацію митних зборів, уніфікацію санітарних і фітосанітарних бар'єрів, спільну політику в сфері захисту прав інтелектуальної власності, державних закупівель і конкурентної політики.

Принципово важливим питанням залишається участь чи неучасть Китаю в ТТП. Відмова Дональда Трампа – президента США – від ратифікації була однією з передвиборних обіцянок, тому зараз у гру вступає Пекін, адже це нові можливості у важливому для себе регіоні. Рішення Трампа про вихід США з ТТП хвилює, оскільки ця угода була значно вигіднішою для Штатів, ніж інших країн. І зараз, коли Штати з неї виходять, перемагає і виграє від цього Китай. Його навіть можна назвати бенефіціаром. У зв'язку з цим з'являються навіть деякі думки про конспірологічний підтекст. Адже у Трампа багато інвестицій у Китаї, і новий президент США дуже зацікавлений у відносинах з КНР [5].

Так, безумовно, то протистояння США-Китай, про яке зараз так активно всі говорять, воно є. Але тут потрібно підкреслити, що Китай – зростаючий світовий лідер. Це держава, яка веде активну конфронтацію і є конкурентом Штатам. Республіканська еліта США це чудово розуміє, тому зацікавлена у стримуванні Китаю.

За словами професора Чжана Сяотуна із Уханського університету, в китайському академічному середовищі немає єдиної думки про вплив ТТП на національні інтереси. Є прихильники вступу Китаю в ТТП, які вважають, що це дасть поштовх до реформування китайської економіки. За даними дослідження 2016 р., під-

писана угода про ТТП буде коштувати Китаю до 2025 р. трохи більше 1% експорту [6].

Якщо говорити коротко, то негативний вплив ТТП на інтереси КНР можуть проявлятися в таких формах:

1. Перенесення західних підприємств із території КНР на територію країн-учасниць ТТП. Наприклад, за повідомленням компанії Інтел, до 80% комп'ютерних чипів в 2018 р. буде вироблятися у В'єтнамі [7]. Про перенесення туди підприємств із КНР заявляє і «Майкрософт» [8]. В'єтнам натеper є більш перспективним збиральним цехом для електронної продукції у зв'язку з дешевшою робочою силою і вигідним географічним розташуванням, що веде за собою процес перенесення виробництва електроніки із КНР в СРВ. Також очікується перенесення виробництва із Китаю в Мексику, ще одну країну-учасницю Угоди про ТТП.

2. Зниження китайського експорту в ЄС і США, оскільки країни, що розвиваються, такі як Мексика, В'єтнам тощо, завдяки членству в ТТП отримують суттєві переваги перед китайськими експортерами на європейському ринку. Китайський експорт також буде обмежений у зв'язку з тим, що китайська продукція може не відповідати встановленим в рамках ТТП нормам.

3. Ще одна загроза для КНР, на яку вказує Лі Сянцунь, директор Інституту Азійсько-Тихоокеанських досліджень при Китайській Академії соціальних наук, – це негативний вплив ТТП на важливі для Китаю інтеграційні процеси та об'єднання, такі як АТЕС. Також підписання Угоди про ТТП разом з Угодою про Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП) може суттєво вплинути на ефективність проекту «Нового шовкового шляху» [6].

Можна додати, що по лінії ТТП-КНР є дві стратегії:

1. ТТП без Китаю. У цьому разі є ризик розриву низки виробничо-збутових ланцюгів регіону, подальше перенесення виробництва з КНР в країни ТТП, посилення ролі таких країн, як В'єтнам та Індія, використання ТТП як інструмента стримування Китаю а регіоні.

2. ТТП+Китай. У цьому разі Китай буде співпрацювати з ТТП, не приєднуючись, оскільки навряд чи він стане дотримуватися усіх вказаних в Угоді правил та стандартів. Однак таке партнерство буде йти на користь країнам-учасникам, які активно торгують із Китаєм. Також співпраця за формулою ТТП+1 буде каталізатором соціально-економічних і, можливо, політичних трансформацій в Китаї [6].

У межах дослідження все-таки більшою мірою цікавить потенційний вплив Транстихоокеанського партнерства на АСЕАН загалом та на окремі країни-члени. Попри те, що Угода про ТТП фактично ще не вступила в силу, поки не буде ратифікована парламентами всередині країн-членів партнерства, вже існує чимало досліджень потенційних наслідків Угоди як для

країн-підписантів, так і для тих, хто залишився поза цією мегарегіональною зоною вільної торгівлі. Угода мала вступити в силу у 2018 році в тому разі, якщо за неї проголосують як мінімум шість країн, обсяг голосів яких (у перерахунку на ВВП) перевищує 85% обсягу економік учасників договору. Після виходу США з переговорного процесу це неможливо – в такому форматі вже не проголосують і рішення не вступить в дію. Але це не означає, що ТТП не буде працювати.

Економісти П. Петрі і М. Пламмер, враховуючи поступове зниження тарифних та нетарифних бар'єрів у межах ТТП (графіки таких знижень надані в Угоді про ТТП), моделюють економічне зростання країн також до 2030 р. Зрештою, автори порівнюють два сценарії розвитку подій і роблять відповідні висновки [9].

На перший погляд, у цьому дослідженні все здається простим. Проте розрахунок прогнозних значень економічного зростання, а також кількісне вираження поступового усунення нетарифних бар'єрів вимагають тривалої клопіткої праці, а також доступу до величезних масивів інформації. Зрештою, цей факт лише підтверджує актуальність досліджень учених.

Значний приріст ВВП внаслідок дії ТТП вчені прогнозують також В'єтнаму, Малайзії та Японії. Ще більший вплив Угода справить на обсяги експорту та інвестицій. Загалом для теперішніх країн-членів ТТП Угода може привести до додаткового зростання експорту порівняно з базовим сценарієм на 1,025 трлн дол. США, або 11,5%. Приплив прямих іноземних інвестицій в країни-підписанти Угоди може зрости на 3,5%, або 446 млрд дол., а відтік – на 2% (305 млрд) [10].

Важливим є те, що в травні 2017 Угоду про ТТП офіційно ратифікувала Нова Зеландія. Процедура затвердження відбулася напередодні візиту прем'єр-міністра країни Білла Інгліша в Японію, яка попередньо вже ратифікувала цей документ, повідомляє новозеландський інформаційний портал stuff.co.nz [11].

Міністр торгівлі Нової Зеландії Тодд Макклей наголошує на тому, що для Нової Зеландії ТТП залишається цінною Угодою й економічно, і стратегічно. Це означає поліпшення доступу до Нової Зеландії експортерів і зниження тарифів в усьому Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, включаючи Японію – третю за величиною економіку в світі [11].

Наразі серед країн-членів АСЕАН Угоду про ТТП підписали Сінгапур, Бруней, В'єтнам і Малайзія. Саме з них варто розпочати аналіз потенційних наслідків підписання нової угоди про створення мегарегіональної зони вільної торгівлі [5].

В'єтнам, чия економіка з низькооплачуваною робочою силою серйозно залежить від експорту, на думку експертів, найбільше зможе скористатися плодами Транстихоокеанського партнерства, в межах якого протягом п'яти років буде повністю усунено тарифи на понад

18 тисяч товарних позицій в 12 країнах-підписантах угоди.

Результатом найбільшої торгівельної угоди для В'єтнаму стане додаткове зростання його економіки на 11% протягом 10 років після вступу в силу угоди. Експорт може зрости навіть більше завдяки цій угоді, адже прогнозується, що багато компаній, насамперед американських, просто стоятимуть у черзі для того, щоб розмістити власні заводи та фабрики у В'єтнамі, де робоча сила дешевша, ніж в КНР. Отже, експерти інформаційного агентства Bloomberg прогнозують додаткове зростання експорту В'єтнаму на 28% протягом наступних десяти років після початку дії угоди. Звичайно, в кожній грі є переможці та ті, хто програв. Так от, у цьому разі програти можуть КНР та Камбоджа, які поки не приєдналися до Угоди [12].

Які конкретно вигоди несе з собою ТТП для В'єтнаму? По-перше, зниження імпорتنних мит на продукцію легкої промисловості між Японією дасть змогу в'єтнамським експортерам значно наростити продажі власної продукції на цих величезних ринках збуту. Як уже зазначалося, у В'єтнаму є серйозний козир в рукаві – надзвичайно дешева робоча сила. Саме це, на думку експертів, разом із початком дії Угоди дасть змогу в'єтнамцям поступово витіснити китайських виробників із світових ринків. За даними Eurasia Group, протягом наступних 10 років пошиття одягу та взуття у В'єтнамі може зрости на 50%. Рибний промисел країни також виграє від підписання Угоди, особливо це стосується вилову креветок та тунця, імпортні мита на які в країнах-підписантах коливаються в межах 6,4–7,2%. З іншого боку, В'єтнаму потрібно буде дотримуватися достатньо суворих правил визначення країни походження товару, для того щоб повною мірою користатися перевагами ТТП [13].

Поступове зниження тарифів у торгівлі В'єтнаму з іншими країнами ТТП, особливо це стосується Японії, Канади, Австралії, з високою часткою ймовірності призведе до притоку іноземних інвестицій в країну. Багато країн вже заявили про намір перенесення виробництва на територію В'єтнаму саме через підписання угоди про ТТП.

Зрештою, не всі галузі в'єтнамської економіки залишаться у виграші. Наприклад, тваринництво може дещо постраждати внаслідок підписання Угоди, адже місцевим фірмам важко конкурувати з глобальними компаніями, які виграють від економії на масштабі і мають величезний досвід ефективного управління на різних ринках. Поточна середня ставка ввізного мита на фармацевтичну продукцію у В'єтнамі зараз становить 25%, і її скасування приведе до значного посилення конкуренції між внутрішніми та іноземними виробниками ліків. Хоча з погляду місцевих виробників ТТП є невіддільним, для споживачів посилення конкурен-

ції автоматично означатиме зниження цін на товари та посилення їх якості [13].

Проте серед інвесторів загалом побутує позитивна оцінка утворення ТТП для В'єтнаму. Зокрема після підписання Угоди позиції В'єтнаму на світових фінансових ринках значно посилюються, а інвестори зараз просто вишиковуються у чергу, для того щоби вкласти кошти у розвиток інфраструктури, легку і рибну промисловість В'єтнаму тощо. Для уряду країни підписання цієї Угоди є також надзвичайно важливою подією з геополітичної позиції, оскільки вона дасть змогу економіці країни дещо переорієнтувати власний експорт на країни Північної та Південної Америки, тим самим зменшивши залежність від КНР. На противагу цьому, стосунки В'єтнаму і КНР, попри тісну економічну співпрацю, постійно перебувають в стані напруги через невирішеність територіальних проблем в Південно-Китайському морі. З погляду досягнення цієї мети підписання угоди про Транстихоокеанське партнерство може стати серйозним кроком вперед [12].

Бізнес-кола Сінгапуру з великою очікуванням зустріли підписання Угоди, оскільки вони вбачають в ній нові можливості для нарощення інвестицій та торгівлі. Сінгапур і так є учасником угод про зону вільної торгівлі практично з усіма теперішніми членами ТТП, за винятком хіба що Канади та Мексики. Проте ТТП виходить далеко за межі простого зниження тарифних бар'єрів. Нова угода між країнами покриває чимало такого, що залишилося поза увагою двосторонніх угод вільної торгівлі, укладених Сінгапуром з іншими країнами-підписантами.

Серед економістів зараз є думка, що для Сінгапуру ТТП принесе швидше стратегічні вигоди, аніж короткострокові. Звичайно, сінгапурські експортери отримають кращий доступ до ринків Чилі та Мексики, проте ВВП країни практично не зазнає змін від цього, оскільки зараз Сінгапур став розвинутою країною і його темпи економічного зростання відносно низькі. Проте зі стратегічної позиції в ТТП Сінгапур вбачає можливість переорієнтації власної торгівлі та торгівлі інших країн АСЕАН від Китаю, чиє економічне зростання сповільнюється, на ринки Латинської Америки [10].

У Малайзії підписання Угоди про ТТП зустріли досить прохолодно – країна не отримує таких явних переваг, як, наприклад, В'єтнам, а деякі галузі взагалі зазнають збитків. До галузей, які повинні виграти від участі Малайзії в ТТП, належать електроніка, хімічна промисловість, виробництво пальмової олії та гуми. З іншого боку, ТТП може боляче вдарити по державних підприємствах, які виграють від слабкої конкуренції на ринку державних закупівель. З огляду на це експерти передбачають, що ратифікація Угоди всередині країни викличе серйозну опозицію як серед представників бізнес-кіл, так і серед певних зацікавлених сторін у самому

уряді Малайзії, що дуже небезпечно для нинішньої владної верхівки, зважаючи на те, що в країні і так нещодавно відбулися масові протести проти курсу діючого уряду.

З іншого боку, за оцінкою банку CreditSuisse, Малайзія посідає друге місце після В'єтнаму за вигодами, які країна отримає від участі в ТТП. Експерти банку передбачають, що ТТП може привести до додаткового зростання ВВП Малайзії на 5% до 2025 р. Економіка Малайзії є експортоорієнтованою, товари та послуги становлять понад 80% ВВП, тому усунення тарифів та покращення доступу до величезних ринків збуту у межах ТТП, звичайно, піде на користь малайзійській економіці [10].

Таїланд є однією з країн, чий експорт може серйозно постраждати у разі, якщо уряд так і не зважиться на підписання Угоди про ТТП. Згідно з нещодавнім дослідженням, проведеним Міністерством торгівлі Таїланду, країна повинна приєднатися до ТТП, адже воно принесе більше вигоди, ніж збитків, проте при цьому уряду потрібно стимулювати певні галузі підвищувати їх конкурентоспроможність, для того щоб на рівних протистояти американським та японським компаніям.

За оцінками все того ж міністерства, Таїланд внаслідок приєднання до ТТП виграє насамперед від збільшення торгівлі товарами, впливу іноземних інвестицій та вдосконалення регулювання в сфері електронної комерції та захисту прав інтелектуальної власності. З іншого боку, в таких галузях економіки, як сільське господарство місцеві компанії можуть зіткнутися зі значними труднощами у вигляді посилення конкуренції з боку іноземних агрохолдингів [10].

Висновки. Таким чином, зараз можна вже досить чітко визначити основних переможців та переможених у підписаній Угоді про ТТП. Проте ці оцінки є попередніми і можуть серйозно коригуватися. По-перше, дуже багато залежить від того, чи приєднається КНР до Угоди. Китай зараз є основним торговельним партнером АСЕАН і його участь/неучасть у цій зоні вільної торгівлі може значно вплинути на результати попередніх досліджень. Не зовсім очікуваний вибір США щодо Угоди також було важко передбачити, проте міністри торгівлі Австралії, Японії та Нової Зеландії висловили оптимізм стосовно Транстихоокеанського партнерства. Складності до підрахунку потенційних наслідків додає ще й той факт, що багато країн АСЕАН до сих пір не до кінця визначилися, вступати їм у ТТП чи ні (передусім це стосується Таїланду та Малайзії). Враховуючи неможливість передбачити усі варіанти розвитку подій, важко достовірно спрогнозувати вплив ТТП на економіку країн АСЕАН, проте вищенаведений аналіз все ж дає можливість побачити певну картину потенційних наслідків утворення ТТП для АСЕАН.

Отже, утворення нової мегарегіональної зони вільної торгівлі (Транстихоокеанського партнерства) серйозно змінить економічну та політичну ситуацію в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Поки що членами Угоди є 11 країн, в тому числі 4 країни АСЕАН, проте її наслідки вплинуть на всі без винятку економіки регіону. Експерти схиляються до думки, що ТТП все ж принесе більше користі тим країнам, які стануть його членами. Для країн АСЕАН, як і для об'єднання загалом, це новий виклик, до якого країнам ще потрібно пристосуватися і виробити таку модель поведінки, яка приноситиме найбільші вигоди для них.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шинкаренко В.І. Створення АСЕАН і особливості її еволюції створення / В.І. Шинкаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014. – № 119. – С. 150.
2. ASEAN Economic Community 2015: progress and key achievements / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.asean.org/storage/images/2015/November/aec-page/AEC-2015-Progress-and-Key-Achievements.pdf>
3. Ващенко В. Раунд розвитку СОТ: основні результати, проблеми та перспективи імплементації [Електронний ресурс] / В. Ващенко // міжнародна економічна політика. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://iejournal.com/journals/1/2004_1_Vaschenko_UKR.pdf
4. Petri P. The Trans-Pacific Partnership and Asia-Pacific Integration: A Quantitative Assessment / Peter A. Petri, Michael G. Plummer, and Fan Zhai // East-West Center. – 2011. – № 119, October 24. – P. 70.
5. Транстихоокеанське партнерство буде працювати без США [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/05/22/7144600/>.
6. Транстихоокеанське партнерство: нові виклики для Китаю та Східної Азії [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://sibac.info/studconf/social/xxxviii/43887>
7. 0% of world's computer chips will be made by Intel Vietnam by 2015: CEO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tuoitrenews.vn/business/21324/80-of-worlds-computer-chips-will-be-made-by-intel-vietnam-by-2015-ceo>
8. Microsoft to shift phone production from China to Vietnam [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tuoitrenews.vn/business/21050/microsoft-to-shift-phone-production-from-china-to-vietnam>
9. Petri P. The Economic effects of the Trans-Pacific Partnership: New Estimates / Peter A. Petri, Michael G. Plummer / Peterson Institute for International Economics, January, 2016. – 33 p.
10. ASEAN's Winners and Losers under TPP / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aseanbriefing.com/news/2015/10/16/aseans-winners-and-losers-under-tp.html>

11. Нова Зеландія ратифікувала угоду про Транс-Тихоокеанське партнерство [Електронний ресурс] // LB.UA. – 2017. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/world/2017/05/11/366019_nova_zelandiya_ratifikuvala_ugodu_pro.html

12. The biggest winner from TPP trade deal may be Vietnam [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-08/more-shoes-and-shrimp-less-china-reliance-for-vietnam-in-tpa>

13. The Trans-Pacific Partnership: Opportunities and Challenges for Vietnam [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hpu.edu.vn/qt/QTtintuc-395-266-231-0-The-Transpacific-Partnership-Opportunities-And-Challenges-For-Vietnam.html>